

*Бережна Маргарита Василівна,
канд. філол. наук, доц. кафедри перекладу та слов'янської філології,
заступник декана факультету іноземних мов,
Криворізький державний педагогічний університет*

ОБУМОВЛЕНІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ВІДПОВІДНИКІВ ГЕНДЕРОМ ПЕРЕКЛАДАЧА

Гендерний вектор лінгвістичних досліджень з'явився наприкінці 1970-х і став одним з провідних на межі століть. Роботи у цьому напрямку розглядали різні аспекти жіночого / чоловічого / андрогінного мовлення. Лінгвісти та соціологи сперечалися щодо понять, визначень, характеристик і специфіки гендера в мовленні, і навіть щодо доцільності досліджень на ці теми. Багато із запитань і досі залишаються без однозначних відповідей. Мета цієї розвідки полягає у визначенні того, чи корелює гендер перекладача із відповідниками, обраними для перекладу, і якщо так, то яким чином.

В роботі досліджується роман Дж. Р. Р. Мартіна «Гра престолів» та його переклади українською мовою, виконані Наталею Тисовською та В'ячеславом Бродовим. Переклад Н. Тисовської є офіційним перекладом, виконаним у видавництві КМБукс, тому у роботі наводимо його першим. Аматорський переклад В. Бродового виконаний на високому рівні та здобув значну популярність серед українських прихильників творчості Дж. Р. Р. Мартіна (у роботі наводимо переклад другим).

Якщо в перших роботах поняття «стать» та «гендер» ототожнювалися, то з часом прийшло розуміння того, що це різні категорії. Стать визначається біологічно, а гендер сприймається як соціальний інститут, що вказує очікувані від індивідуумів моделі поведінки в різних життєвих ситуаціях; по суті говоримо про гендерні стереотипи, нав'язані людині суспільством у спробі забезпечити виживання виду на основі перевірених часом і досвідом шаблонів.

А. Г. Фомін [5], виокремлює три гендерні типи особистості (фемінний, маскулінний і андрогінний), називаючи їх соціокультурними поняттями та вважає, що мовленнєва ситуативна поведінка залежить не лише від належності особи до певної біологічної статі, але й до гендерного типу; у той час як гендерні стереотипи своєю чергою визначають специфіку та особливості вербальної та невербальної діяльності індивіда. Так само С. Ерліх зазначає, що не гендер формує мовленнєві шаблони, а «складний набір гендерних соціальних практик, в яких беруть участь люди» [7, с. 440].

А. В. Вандишева у своєму дослідженні визначає, що в останній час дослідники все більше сходяться на думці про комплексний вплив різних факторів при виборі мовних засобів спілкування. Часто суттєву роль відіграє не тільки гендерна належність, але й комунікативна ситуація, різниця у соціальному та професійному статусі, вікові характеристики, а також етнічна належність комунікантів [1, с. 8].

Крім того, механізми конструювання та осмислення гендера не тільки культуроспецифічні, але й ідіоваріативні [2, с. 12]: гендерні стереотипи, як продукт колективної свідомості, осмислюються все ж виключно крізь призму особистого досвіду кожного індивіда, зокрема перекладачами-чоловіками і перекладачами-жінками як представниками однієї й тієї ж культури (МП), але різних гендерних субкультур.

Таким чином, робимо висновок, що на рішення перекладача час від часу мають вплив як загальні гендерні стереотипи (*чоловіки не плачуть*), так і мовні гендерні стереотипи (*жінки не використовують табуованої лексики*), нав'язані перекладачу з дитинства суспільством. Як правило, перекладач навіть не усвідомлює, чому саме обирає той чи інший відповідник, виконуючи переклад автоматично.

Наприклад, існує думка, що жінки більше цінують красу свого оточення, затишок. Розглянемо на прикладі: *Her supper was a simple meal of fruit and cheese and fry bread, with a **jug** of honeyed wine to wash it down* [9, с. 221]. / *На вечерю була проста страва з фруктів, сиру й підсмаженого хліба, запити яку подали **кубок** вина з медом* [4, с. 232]. / *Її вечеря була проста: садовина, сир, підсмажений хліб, **глечик** вина з медом* [3, с. 131]. Цікавим є обрання відповідника у жіночому перекладі, адже слово «кубок» асоціюється із витонченою вечерею при свічках, урочистим заходом, багатим застіллям, у той час як *jug* «глечик» передає порівняно примітивний побут нехай і правительки, але кочового народу, яка жила в пересувному шатрі та пів дня проводила в

сідлі. Чоловічий переклад у цьому випадку є ближчим до оригіналу, адже передає функціональність описуваного об'єкта, а не його красу.

Як інший стереотип наведемо ідею, що жінки орієнтуються на моногамність у стосунках, чоловіки – полігамні. Подивимося на прикладах: *For centuries the Targaryens had married brother to sister, since Aegon the Conqueror had taken his **sisters** to bride* [9, с. 34]. / *Століттями в домі Таргарієнів брати одружувалися з сестрами — це відтоді як Ейгон Завойовник узяв собі **сестру** за наречену* [4, с. 35]. / *Століттями Таргарієни одружували братів з сестрами, відколи Аегон Завойовник узяв своїх **сестер** собі за дружин* [3, с. 17]. За сюжетом автор (чоловік) описує перших правителів Семи Королівств, які не вписуються в загальноприйняті норми моралі з погляду сучасної людини: по-перше, серед Таргарієнів прийнято було одружувати кривих родичів (як правило, рідних братів та сестер), по-друге, шлюб брали троє, адже Ейгон Завойовник одружився одразу на двох своїх сестрах. Для перекладача-жінки така ситуація є настільки неприйнятною (свідомо чи підсвідомо), що у перекладі дві дружини перетворюються на одну.

У іншому місці тексту: *“They say the Hand dreams the king’s dreams, speaks with the king’s voice, and rules with the king’s sword. Does that also mean you **fuck** with the king’s—”* [9, с. 366]. / *— Як то кажуть: правиця снить королівськими снами, говорить королівським голосом і править королівським мечем. Чи означає це, що він також **грає жінку** королівським... [4, с. 370]. / *— Кажуть, що Правиця бачить королівські сни, говорить королівським голосом і судить королівським мечем. А чи, бува, він не **дрюкає жінок** королівським... [3, с. 211]. Тут Літлфінгер, людина невисоких моральних принципів, власник будинків розпусти по всьому королівству говорить до Едарда Старка і про Едарда Старка, який є втіленням високих принципів, подружньої вірності та моралі. З оригіналу незрозуміло, чи мова йде про багатьох жінок (що відповідає уявленню Літлфінгера) чи про одну (що більш характерне для Старка), оскільки використано лише дієслово без додатка. У жіночому перекладі – мова йде про одну жінку, у чоловічому – про багатьох. Як можемо бачити, різниця також є виборі еквівалента до дієслова *fuck*: в обох перекладах використано евфемізм, проте у жіночому перекладі – пом'якшений варіант «*грає*», у чоловічому – грубіший «*дрюкає*».**

Про подібні висновки дослідники зазначають давно: спершу Ч. Крамер (1977) [8], пізніше – Д. Кемерон (1992) [6], які вказують, що чоловіче мовлення більш пряме, відверте, авторитарне, у той час як жінки говорять невпевнено, надаючи перевагу пом'якшеним, мітiгованим формам та евфемізмам. Можемо пересвідчитися на прикладах: *“And you are truly a fool, Lady Stark”* [9, с. 306]. / *— А ви дійсно нерозумна жінка, леді Старк* [4, с. 325]. / *— А ви, пані Старк – дурепа* [3, с. 185]. За сюжетом Тиріон Ланістер звертається до Кетлін Старк, висловлюючи свою думку щодо її розумових здібностей, оскільки вона наївно довіряла Пітиру Бейлішу, покладаючись на його юнацьку любов до неї. В

оригіналі фразу вимовляє чоловік і слово *fool* є доволі образливим, але чесним у цій ситуації. У жіночому перекладі бачимо мітігацію «нерозумна жінка», у чоловічому перекладі – дослівний переклад, який прагматично є ближчим до оригіналу.

Можна зробити висновок, що на вибір перекладацьких відповідників часто впливає гендер перекладача: жіночий переклад є м'яким, мітігованим, евфемістичним, чоловічий – різким, прямолінійним, зниженим. У жіночому перекладі використані форми, що створюють атмосферу витонченості, піднесеності, краси та затишку, у чоловічому – акцент на функціональності, простоті, примітивності. У перекладах можна спостерігати відбиток загальнокультурних та мовних гендерних стереотипів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вандышева А. В. Гендерно ориентированная лексика в языковой картине мира (на материале английского, русского и немецкого языков): автореферат дис. ... канд. фил. наук.: 10.02.19, 10.02.20. Ростов-на-Дону, 2007. 25 с.
2. Гриценко Е. С. Язык как средство конструирования гендера: дис. ... д-ра филол. наук. Новгород, 2005. 405 с.
3. Мартин Дж. Р. Р. Гра престолів. Переклад-адаптація В. Бродового: лютий-жовтень 2012 р. <http://testlib.meta.ua/book/37695/>
4. Мартин Дж. Р. Р. Гра престолів: Роман / Джордж Р. Р. Мартін; Пер. з англ. Наталі Тисовської. Київ: КМ-БУКС, 2017. 800 с.
5. Фомин А. Г. Психолингвистическая концепция гендерной языковой личности: автореф. дисс. ... д-ра филол. наук. Барнаул, 2004. 45 с.
6. Cameron, Deborah (eds). (1992). *The Feminist Critique of Language*, London & New York: Routledge.
7. Ehrlich, Susan. *Gender as Social Practice: Implications for Second Language // Studies in Second Language Acquisition*, vol. 19, no. 4, 1997, pp. 421–446.
8. Kramer, Cherish. (1977). 'Perceptions of female and male speech', *Language and Speech*, 20, no.2, April/June, pp. 43-56.
9. Martin George R. R. *A Game of Thrones*. London: Harper Voyager, 2011. 801 p.